

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Кафедра філософії
Інститут вищої освіти НАПН України
Польське Товариство філософської педагогіки
імені Броніслава Ф. Трентовського (TRF)

*Під знаком Григорія Сковороди:
зоряний час української культури*

МАТЕРІАЛИ
V Міжнародної науково-практичної конференції
«ПОЛІЛОГ КУЛЬТУР:
СКОВОРОДА, ГОГОЛЬ, ГЕТЕ»

6–7 грудня 2019 року

Харків
ХНПУ – 2020

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОФІЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УРБАНІСТИЧНОМУ ПРОСТОРІ СЛОБОЖАНЩИНИ XVIII–XIX ст.

О.Ю. Марчак, м. Харків

Сьогодення українського соціуму, надміру політизоване на протязі всієї новітньої історії Української держави, знову генерує віковічні питання щодо необхідності чіткого культурно-ментального визначення суспільства, знову, як чотириста, двісті чи сто років тому, стоїть перед вирішенням доленосних питань – захист державності та об'єднання нації, вибір (чи нейтралітет) між Сходом і Заходом, збереження своєї культури та пошук дієвих рецептів у протистоянні гібридним загрозам по розмиванню свідомості, відновленню української ідентичності, що, вочевидь, спонукає і до пошуків національної ідеї.

Спроби вирішення зазначеного комплексу проблем, що безпосередньо впливають на долю і майбутність української державності, лише політичним, економічним, військовим чи ідеологічним інструментарієм без залучення гуманітарної складової та глибокого аналізу засобами соціо-гуманітарних дисциплін, філософської рефлексії, створює ризики повторення витків історичного розвитку як фарсу. Врахування культурних особливостей дозволяє зрозуміти внутрішню логіку минулого та збагнути перспективи майбуття. А з використанням міждисциплінарного підходу, зокрема, аналізу подій, як зазначив Р. Козеллек, «...час в історії набув властивості породжувати досвід, котрий за принципом зворотної дії вчив, у свою чергу, вмінню бачити історію по-новому» [1, с. 195], виникає можливість охопити зміст буття в найсуттєвіших рисах, якщо мати на увазі зворотній антропокультурний зв'язок.

Завдяки своєму геополітичному положенню в центрі європейського континенту, затиснута у XVII–XVIII ст. своїми сильними сусідами, до того ж, історично знаходячись на межі католицького Заходу та мусульманського Півдня, переважно православна Україна не тільки із зброєю відстоювала саме право на життя народу, але й інтегрувала у собі культурні впливи щонайменше

трех цивілізаційних потоків – західноєвропейського, північно-східного російського, південно-східного татарсько-османського. І мова йде не про пасивне сприйняття тієї чи іншої культури – Україна об'єктивно виступала носієм та провідником європейської культурної традиції до Російської імперії, про що свідчить вплив Києво-Могилянської академії на весь слов'янський простір Східної Європи, активне залучення києво-могилянських мислителів (Дмитро Тупало, Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Симеон Полоцький) в кінці XVII – початку XVIII ст. до європеїзації Московського царства – створення Академії наук, реформування Православної Церкви та освітнього простору із навчанням вінценосних осіб, молодих чиновників, служителів церкви. Варто зазначити, що і сама система освіти в українських землях, наприкладі Києво-Могилянської академії, як і на території Речі Посполитої, започатковувалась ініціативою знизу, церковними братствами, мала всестановий демократичний характер. Широка освіченість суспільства та значення освіти в житті українського соціуму визначалось і сприйняттям західноєвропейської моделі навчання від кращих єзуїтських, протестантських зразків із їх критичною переробкою, а необхідність протистояння релігійній асиміляції з боку католицького Заходу вели не до ізоляції, а розвитку культури диспуту, риторики, створення полемічних богословських творів. Засновник академії П. Могила, ректор Феофан Прокопович, митрополит Рафаїл Заборовський направляли кращих учнів на навчання до європейських університетів. Приклад глибокої і різнобічної освіти Г.Сковороди, який міг вільно перервати навчання, мандрувати за наукою до європейських країн та згодом повернутись до навчання, свідчить про суто європейську освітню модель, яка практикувалась у Київській академії.

Розвиток українських міст, цеховий устрій та самоврядування були зорієнтовані на традиції Магдебурзького права. З XIV по XVIII ст. 79 українських міст отримали це право від литовських князів, угорських та польських королів, князів – власників українських міст та за грамотами гетьманів після приєднання українських земель до Російської держави.

У цьому контексті є цікавою позиція австрійського дослідника А. Каппелера, який вважав, що «у соціально-політичній структурі України з часів пізнього середньовіччя східнослов'янське право було пов'язане з середньо-європейськими елементами корпоративно-міських організаційних форм або німецьким міським правом» [2, с. 7]. За думкою цього ж вченого, Польща, пізніше Австрія виступали в ролі посередників, через яких західноєвропейська культура та цінності приходили в XVII – XVIII ст. спочатку до України, а потім через Україну до Росії [2, с. 7]. Знаходячись на перетині інтересів великих держав-сусідів, Україна в культурному плані відігравала роль ретранслятора та посередника цивілізаційного впливу Заходу на Російську державність. У XVIII ст. терези культурних впливів та їх напрямок здобув контрверсійний характер: висока європейська культура через вирубане вікно в Європу Петром I та проєвропейські, хоча й надто поверхневі, реформи російських імператриць стали джерелом культурних перетворень в Україні із російської Півночі та Сходу, прикладом чого є, за думкою А. Каппелера, будівництво Андріївської церкви в Києві петербурзьким придворним архітектором Растреллі, італійцем за походженням [2, с. 7]. Відслідкувати всю повноту, джерела та шляхи взаємодії культур і впливів цивілізацій Сходу і Заходу на український соціум XVII – XVIII ст. – завдання копіткої роботи дослідників та міждисциплінарної координації. Але слід зазначити, що евристичний потенціал такої точки зору коригується необхідністю диференційованого підходу до українських земель цього періоду як територій, що, маючи спільне етнічно-культурне коріння, зазнавало різнопланових культурно-релігійних, державницьких впливів і відповідно, йшло різними шляхами розвитку, а наслідки такого поділу унаочнюються і в сьогоденні. Про переважаючий вплив західноєвропейської культури на формування української ідентичності Михайло Драгоманов зауважив: «Найбільша частина національних відмінностей між Україною та Московією можуть бути пояснені тим, що до XVIII століття Україна була міцніше пов'язана з Західною Європою,

і хоч і з запізненням (завдяки татарам), але все ж ішла заодно із Західною Європою в суспільному і культурному прогресу» [3, с. 197].

Доцільно зробити наголос на особливостях розвитку культурного поля Слобідської України в зазначений період як території, що через певні характеристики мала можливість і сприймала значний європейський культурний вплив безпосередньо, особливо в освітній сфері та розвитку урбаністичного простору, а великодержавний тиск Російської імперії через становище європейського степового кордону та економічне положення Слобожанщини був дещо знівельований та пом'якшений у порівнянні з Лівобережною Україною.

Незважаючи на традицію академічного вивчення міста, що була започаткована, як зазначив академік НАН України В.Смолій, ще на рубежі XIX – XX ст. Дмитром Багалієм та Михайлом Грушевським [4, с. 5], українські урбаністичні студії мають значний потенціал в контексті історико-філософської рефлексії. Дослідження міської історії в просторі територіальної ідентичності сягає, на нашу думку, глибини віків, якщо вважати сковородинівську 10-ту пісню «Всякому городу нрав і права...» – суто урбаністичним за темою, художньо-філософським переосмисленням на сатиричний лад грецьких і римських класиків, твором, про що зауважував Л. Ушкалов [5, с. 95–96]. Про актуальність міської тематики в свідомості українського суспільства XVIII-XIX ст. свідчать і подальші переробки 10-ї Пісні, спочатку в художньо-сатиричному ключі, І. Котляревським, Є. Гребінкою, Г. Квіткою-Основ'яненком [5, с. 96].

Культура Сходу і Заходу створювали своєрідну синтезу ідентичності слобожанина – представника характерного типу міжконфесійної віротерпимої, поліетнічної, з потомків козаків, селян, міщан, інших соціальних страт спільноти, що не мала різкого, антагоністичного розмежування. М. Сумцов, цитуючи російського автора топографічного опису Харківського намісництва кінця XVIII ст., підкреслює виділений ним слобідський «дух европейской людскости, отчужденный азиатской дикости, ...

предупреждает рабские низриновения», звертаючи далі увагу на зближеність соціальних груп [6, с. 29–30].

Отже, аналіз історії за методою Р. Козеллека та позиція авторів приведених досліджень вказує на лінії міждисциплінарних зв'язків, що дозволяють пов'язати тему геополітичного положення українських земель у центрі європейського континенту, культурних рецепцій, синтезу та впливів у напрямку Захід – Схід із первнем української європейської культури, що формували характер і якість культурної ідентичності українських земель, зокрема, Слобожанщини.

Список літератури

1. Kozellek R. Mynule majbutnje. Pro semantyku istorychnogo chasu / Kozellek R. – Kyi'v: Duh i litera, 2005 – 375 s.
2. Kappeler A. Ukrai'na mizh Shodom i Zahodom / Kappeler A. //Shid-Zahid: Istoryko-kul'turologichnyj zbirnyk. Vypusk 2. – Harkiv: Majdan, 1999. – S. 5–12.
3. Dragomanov M. Avtobiografija / Dragomanov M. // Byloe: Zhurn., posvjashhennyj istorii osvoboditel'nogo dvizhenija. – Sankt-Peterburg, 1906, Ijun': God 1. – [Izd. N.E. Paramonova], 332 s.: il., fak. Elektron. versija URL <https://e-lib.nsu.ru/reader/bookView.html?params=UmVzb3VyY2UtMjMyOQ/cGFnZTAwMDAw> (data zvernennja 12.11.2019).
4. Smolij V. Vstupne slovo / Dyrekt. Inst. istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, akad. NAN Ukrai'ny Smolij V. // MISTO: ISTORIJa, KUL'TURA, SUSPIL'STVO (MIKS). INSTYTUT ISTORII' UKRAI'NY NAN UKRAI'NY ISTOR. F-T KYI'VSKOGONACIONALNOGO UN-TU IMENI TARASA ShEVChENKA [E-zhurn. urbanist. studij]. – Kyi'v, 2016 – S. 4–5 Elektron. versija URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2_file_name=PDF%2Fmiks_2016_1.pdf (data zvernennja 22.06.2019).
5. Skovoroda Grygorij. Povna akademichna zbirka tvoriv / Za redakcijeju prof. Leonida Ushkalova. – Harkiv–Edmonton–Toronto: Majdan; Vydavnytstvo Kanads'kogo Instytutu Ukrai'ns'kyh Studij, 2011. – 1400 s. Elektron. versija URL

<https://kharkiv-nspu.org.ua/wp-content/uploads/2014/05/>

Skovoroda_povn_z_portretom_opt.pdf. (data zvernennja 12.04.2019).

6. Sumcov M.F. Slobozhane: istorychno-etnografichna rozvidka / Pidg.tekstu, movn.red., vstup.slovo ta prym. Prof. Leonida Ushkalova. – H.: Vyd. S.G.Rozhko, 2017. – 256s. fotoil.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

М.М. Маслій, м. Харків

Філософія «Нової української школи» будується на толерантності та поваги до іншого, готовності приймати інших такими якими вони є, будувати з ними відносини тощо. Адже, суспільство повинне навчитися не лише бачити, але й приймати інших за ознакою етнічного, національного, культурного походження, віросповідання, сексуальної орієнтації, фізичних вад тощо. Безперечно, формування толерантного ставлення до іншого потрібно розпочинати з самого дитинства. Зокрема, особливої підтримки як на загальнодержавному рівні, так і з боку громадян потребує інклюзивна освіта. Інклюзивна освіта, як альтернатива системі інтернатної освіти поступово набуває практичної реалізації [див. 1; 2].

Оскільки інклюзія в нашій країні лише робить перші кроки до загальноосвітнього напрямку надання освітніх послуг, то не зайвим буде звернення до досвіду здійснення інклюзивної освіти в європейських країнах.

Слід наголосити, що ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» [див. 3].